

Ezek a költők igenis katolikus költők és mégis *mindnyájunk* költői. Egy sort nem olvastam sem Síknál, sem Mécsnél, ami az én protestáns alapérzéseimet, lelkem ősgyökereit sértette volna. Elindult a szívárvány az egyik partról, a saját partjáról s áthajlott a másikra és ő maradt és mégis *mindenkien* lett. Csak azé nem, aki behúnyta a szemét és a kezét ütésre emelte. Pedig hiábaavaló, a szívárványt nem lehet megütni.

Illyés Gyula cikkében többször ismétlődik gúnyos hangszúllyal ez a szó: *szolgálat*. Gyűlöli azokat, akik a költészet által valamit *szolgálnak*. Nem tudja, hogy a legmélyebb vallásos élménynek középponti gondolata éppen a szolgálat. Nem tudja, hogy a vallásos inspirációjú poézisnek is ez a legszentebb jelszava és titkos szállóigéje. Nem párt, nemcsak felekezet, nemcsak szűkkeblű program szolgálat. Hanem az ember szolgálatában abban a kicsiny, vagy nagyobb körben, ahova a sors állított. És Isten szolgálatában így. Imádja önmagát és a költészet vélt szuverénitását, akinek tetszik.

De áldott az, aki a költészet útján *szolgál*.

Reményik Sándor.

Szekfű Gyula: Magyar történet. A tizenkilencedik és huszadik század. (Hóman-Szekfű: Magyar Történet. VII. kötet.)

Zárókötetéhez érkezett a munka, amely közel negyven évi szünet után újra — az eddigieket, alaposságban és művészi szépségben felülmúlva, — összefoglalóan adja elő a magyar nemzet történelmét. Ez: a Hóman-Szekfű *Magyar történeté*-nek a XIX. századról szóló kötete.

Magyarországának és a magyar nemzetnek szomszédaihoz viszonyított súlya a XIX. század folyamán is több ízben változott. A napoleoni háborúk tüzeiben elolvadt a Habsburg-birtokok jelentékeny része, a megmaradt cseh és alpesi tartományokhoz képest felülmúlta a Kárpátoktól övezett ország fontossága. Sokan hitték, hogy Magyarország lesz a monarchia súlypontja. E nézet elhalványult 1815 után, de a magyar nemzet tekintélye ellenség és jóbarát szemében továbbélt még évtizedekig. 1849 után az abszolútizmus rossz indulattal nézte a magyarság komor magatartását — de Schwarzenberg nem aggódott, utódai pedig bíztak egy ideig, hogy mellékes színpoltként észrevétlenül marad ez a sötétség az aranyos ábrádon: a né-

met birodalomra s talán az egész Itáliára kiterjeszthető Habsburg-uralom képén. 1859 és 1866 után nem lehetett elnyomatásban tartani a magyarságot, bár erről Ausztriában talán csak Ferenc József volt mindvégig meggyőződve. Ezért a nemzet az alkotmányra támaszkodva maga intézhette sorsát országosan, mint 1848 előtt a rendiség védelme alatt a vármegyék szűkös körében.

Szekfű munkájának központi problémája az, hogy miképpen használta föl a magyarság ezt a lehetőségét. Nem mellőzi a külpolitikát és a világ szellemi, társadalmi és gazdasági helyzetét, de előtérben mindig az a kérdés lebeg: hová emelkedhetett volna a magyar nemzet hozzáértő, igazi fajszeregetől hevített férfiak vezetése alatt és milyen a valóságos fejlődés ehhez a lehetőséghez hasonlítva.

Megmutatja az ideált, amelyhez történelmünket méri. «Széchenyi elveinek diadalában hinnünk kell.» — «A régi magyar, független államiság... ott él a nemzeti közösség minden tagjának szívében, bár nem egyszer óvatosság tényeitől elfedve.» — Megjelöli a mai nemzedék föladatát, amely az ő nézete szerint bizonyára föladat volt a letűnt korok gyermekei részére is: «öntudatos, politikailag ítéletképes,

anyagilag biztosított társadalommá alakítani népünk atomjait».

Központi hőse Széchenyi István. Vele foglalkozik legrészletesebben. Ideális képet rajzol róla; plasztikusan írja le a Lánchíd engedélyezésének és építtetésének küzdelmeiben végsőkig izgatott kedélyét, s megérteti hőségnek azt a babonás aggodalmát, hogy az ő élete, sőt a nemzet sorsa is a Lánchíd építésének sikeréhez van kötve. Még a mult megítélésében is közeljár Széchenyi gondolatvilágához; a túlfűtött kedély kitöréseit természetesen nyugodt véleményekké szelídíti. Széchenyi az «erkölcstudományt» kérte ahhoz, hogy a világot kifordítsa sarkából, Szekfű művének egyik problémája az, hogy a történet miért nem alakult úgy, ahogy az erkölcsi törvények szerint alakulnia kellett volna.

Széchenyinek hihetetlen küzdelmet kellett folytatnia Ferenc abszolutizmusa ellen. Szekfű, mintegy Széchenyi ítéletét divinálva, megvetéssel ír a magyar történelemnek ez «odabigyesztett, fölösleges, ártalmas» fejezetéről. A nyugati nemzeteknél az abszolutizmus elvégezte kötelességét, «az elavult rendiséget félretolta és saját tekintélye alatt többé-kevésbé homogén társadalmi osztályokat képezett ki, melyek viszont az abszolút királyságot tolva félre, átvehették, mint nemzet, a saját kormányzásuk nehéz feladatát». Ferenc abszolutizmusa, a nyugatitól eltérően, «alacsony színvonalú, műveletlen volt», ebben hasonlított I. Lipótéhoz. A magyargyűlölő miniszterekkel szemben csak József nádor vezetése és szívós védelme alatt érhetett el néhány szép eredményt a nemesség és Széchenyi: a Nemzeti Múzeum, az Akadémia megalapítását és Pestnek empirestílusú várossá fejlesztését. Pest épületei mintául szolgáltak a klasszicizáló megyeházák, a földesúri kúriák építésénél; ezeket utánozták vidéken a polgárok, a jobbágyok. Így alakult ki az al-

földön az a városkép, amelyik ma is megmutatja a nyíltszemű utazónak, hogy hol volt Magyarország déli határa . . .

Az uralkodó nem volt vezére a nemzetnek az abszolutizmus korában, azután megvédte ugyan a támadások ellen, de inkább szemlélője, mint irányítója volt a nemzeti szellem törekvéseinek. A felelősségtől ez nem mentesíti a magyar vezető osztályokat. Mint a rendi nacionalizmus nemesei, úgy az 1867 utáni pártok is közjogivá élesítettek minden kérdést. Amint a rendi nacionalizmus nemesi önérzete nem ismerte a nemzetalkotó humanizmust, úgy megvolt az erény-negativum az abszolutizmus és az alkotmányos korszak magyar vezetőrétegében is. A szabadságharcot követő elszegényedésben nem szállította le igényeit és később sem szívlelte meg a XIX. század első harmadában élt nagy gazdasági íróknak, Pethe Ferencnek, Balásházy Jánosnak tanácsait. Tanulással és tudással kellett volna pótolnia az elvesztett ingyendet, hiszen a mintagazdaságok már a XIX. század elején sem tudták mit kezdjenek a tanulatlan munkaerővel. Amint a rendi korszak elhanyagolta a jobbagyságot, úgy nézte a szabadelvű párt kora a nemzeti jelszavak tobzódása közben a székelység és az alföldi magyarság kivándorlását és nézte a művészet terén minden magyar vonás eltűnését.

Szekfűben Széchenyire emlékeztet a multnak ez az ostorozása, a szigorú, az önkínzásig menő kritika. Széchenyi döblingi korára emlékeztet miképen ítéli meg a szabadságharcot és Kossuthot. Kossuth «csodálatos tehetsége» Szekfű előtt époly bámulat tárgya, mint Széchenyi előtt a döblingi magányban. Ferenc Józseffel szemben elnézőbb, mint volt a Nagy Magyar Szatíra, ez az elnézés azonban nem kisebbíti a nagy antagonistá alakját.

Kossuthtal szemben nem szabad nagy-ravágyásról beszélni, ő a haza meg-mentését vette kezébe, «ő a magyar nemzet élniakarásának perszonifiká-ciója».

Széchenyies benne: fajszeretete. Szé-chenyi magához ölelte lelkében az egész nemzetet, — tragikus magaslatra emel-kezik a bonyolult életű magyarságnak ez a szeretete abban, hogy ő a sza-badságharc után éppen azokat dicsői-tette, akiket 1848 előtt hiába intett óvatosságra. A fajszeretetnek ebben a magasabb egységében oldódik föl az a látszólagos ellentét, amely Széchenyire emlékeztetően Szekfűnél is mutatko-zik. Ebből a szempontból kell megítél-nünk Szekfűnél azt, hogy ő nem hisz az iskola nemzetiség-asszimiláló hatá-sában, mégis kiemeli, hogy a 67-es korban az iskolák 48-as szellemben tanítottak. Gyakran megrója a nem-zetet, külpolitikai járatlansága miatt és az ő egész hatalmas műve a belső átalakulásra, az önkritikára van föl-építve. Széchenyi álláspontját a politi-kai kérdésekben a teológusokéhoz ha-sonlítja, saját álláspontja pedig a mult megítélésében éppen Széchenyi gondol-kozásához áll a legközelebb. Minden lát-szólagos ellenmondás kulcsa az, hogy Szekfű érzelmvilága egyezik Széche-nyiével. A nemzet morális nevelését akarja szolgálni művével ő is. Ez vilá-gítja meg a szabadelvű kor ellen emelt egyik vádját, azt, hogy az a kor nem adott a nemzetnek igazi, nevelőerejű történetíró-t.

Széchenyies a forrásművek fölhasz-nálásában. Szabad széchenyiesnek mondanom az alaposságot is, ami ennél a kötetnél természetes, mert a XIX. századdal Szekfű többször fog-lalkozott behatóan. Ő írta a nagyszerű *Három nemzedéket* és a mintaszerű *Szé-chenyi igéi* c. kötetet. Kevésbé ismert tanulmányokon kívül ő adta ki az *Ira-tok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez* c. művet. Nagy segítségére volt a Magyar Történelmi Társulat ki-

váló kiadványsorozata, amely éppen a XIX század derekára elsőrangú forrás-anyagot ad. Széchenyies a mindnyá-junk számára egyaránt hozzáférhető források közül a politikai, tudományos és szépirodalomnak az előző kötetek-ben is látott finom fölhasználása. Rá kell mutatnom erre, mert különösen a szépirodalmi művek fölhasználását éppen történelmi művekben nálunk sokan még most sem tudják méltá-nyolni. Az téveszti meg ezeket az egy-oldalú kritikusokat, hogy a történelmi hűséggel a szépséget párosítják az ilyen művek. Pedig a szépség sem-mit sem von le a történelmi hűségből. Mit von le Szekfű előadásának történelmi hűségéből az, hogy művébe az az ország egyes részeinek, egyes váro-sainak tájképi jellemzésével szokatlan szépséget visz be? Ezek a tájképek mindenütt elárulják az emberi kéz nyomát a természet ajándékán; szo-rosan beletartoznak a történelmi elbe-szélésbe, sőt forrásai annak, olyan for-rásai, amelyek mindannyiunk előtt nyitott könyvként állanak. Nem megy ez a történelmi hűség rovására, csak plasztikusabbá teszi azt. Az otthoni rög szépségeinek fölfedezésére, meg-becsülésére és szeretetére, a helytör-ténet fontosságára tanít a nemzeti szellem e megnyilatkozásainak fölmu-tatása. Ugyanez a nemzeti szellem nyilatkozik meg nagyjainkban, akik közül a Széchenyivel rokon-lelkeket, Aranyt, Keményt, Eötvöst nagy me-legséggel jellemzi Szekfű. Ezek — mint később Tisza István is, akiben «a nemzet életösztone nyilvánult meg» — modern szemmel nézték állami lét-ünk Achilles-sarkát, a nemzetiségi kérdést. Megértésre ők sem nálunk, sem a nemzetiségeknél nem találtak. De nem is találhattak, mert ennek a kérdésnek megoldását a multban nem az egyedül lehetséges módon, a kisebb-ségi jog alapján képzelték, hanem csakis a térkép elszabdalásában látták a kive-zető utat.

Egy uralkodó vonás van a műben, amely Széchenyinek legalább irodalmi műveivel szemben éles ellentétet mutat, az előadásmód. Idetartozik a tervszerűség, az egység, a világos tagolás. Szekfű a tagolásban, például a korok beosztásában is újat ad, még több újságot nyújt a mű a nemzeti élet bonyolultságának érzékeltetésében. Regényszerű érdekessége dacára ezért mondhatják a szakemberek nehéz olvasmánynak ezt a kötetet is. Élvezheti a fölületes olvasó is, mélyebb szépségeibe csak figyelemmel lehet behatolni, amint csak figyelem árán lehet méltányolni a mellékelt térképek és képek kiválogatását és csoportosítását is.

Ezek a képek és térképek élesek, mint Szekfű ítéletei. A képek élessége a rajzolókat és a nyomdatechnikát dicséri; Szekfű ítéleteit élessé az előadás tömörsége és itt-ott a szerző pesszimizmusa teszi. Szekfű a pesszimizmusban is Széchenyi nyomaiban jár. Kövessük-e őket ebben? A választ Szekfű szavaiból veszem: hinni kell Széchenyi elveinek diadalában.

Gaál Sándor.

Oravala Ágoston : A parasztproféta. Életrajzi regény. Finn eredetiből fordította br. Podmaniczky Pál. A fordító kiadása. Sopron, 1932. Számos képpel és hangjegymelléklettel.

A «biographie romancée» divata csak látszik újnak és fölkapottnak, de tulajdonképpen ősrégi. Őse mindenfajta stilizált történetírás, legközelebbi atyjafia — mert témáit különös szeretettel veszi vallásos térről — a legenda. Formáló szempontja mindig kettős: egyszerre akar lenni — ha nem is mindig tudatosan — poézis és «igaz történet». Innen a kritika állandó zavara vele szemben: mert sem mint költői műalkotást, sem mint történelmi művet nem lehet kizárólagosan és igazságosan elbírálni. Legméltányosabb és legtárgyszerűbb egyszerűen dokumentumnak, emberi és kordoku-

mentumnak nézni és mint ilyet értékelni. Ezzel a nézőponttal lehetünk leginkább megbízható bemutatói s valamennyire bírái ennek a könyvnek is.

Egy embert, egy népet és egy problémát dokumentál ez a könyv — mellőzésével az irodalmi «szenzációk» hangszereléséből a leghalványabb árnyalatnak is, de igen őszintén és becsületesen s annak számára, aki türelmes és fogékony hallgatója tud lenni halk és meglehetősen egyhúrú előadásának: igen megragadóan is.

Az embert Ruotsalainen Pálnak hívták. Kívül belül különös koponyájú egyszerű finn paraszt volt. Sem az élete pályájában, sem az egyéniségében nincs semmi a «regényhős» nagyvonalúságából és sokrétűségéből. Külső élete küzködés a földdel, belső élete vívódás a saját emberi gyarlóságaival. Mégis ez az ember volt elhivatva arra, hogy hozzá hasonló szürke, homályos, kicsiny paraszti életek ezreiben, de azután intelligens honfitársainak akkor még (a mult század első felében) nagyon vékony rétegében is fölragyogtassa a krisztusi élet elfeledett szépségeit s lélekölő közönybe tompult vagy határozatlanul keresgélő lelküknek útát mutasson az örökkévalóság felé. Mindezt Ruotsalainen — aki semmi sem volt kevesebb, mint vallási virtuóz és angol-szász típusú utcasarki prédikátor — egyszerűen azzal érte el, hogy az egész életét odatette ennek a két döntő bibliai szónak a megértésére: Bűn és Kegyelem. Amit ezekből megértett — halála órájáig egyre tisztuló és mélyülő megértéssel — azt igyekezett alkalmazni a maga küzdő, vergődő életére s egyszerű szavakkal, alázatos magától-értetődőséggel elmondotta segítségül más küzdő és vergődő életeknek. Nem voltak misztikus élményei, nem ismerte egy merőben másfajta vallásosság istenmámorát, még csak szervező sem volt a szó szoros értel-